

Iljan Makjuan

RUKA NA RAMENU

Ja se zovem Serena Frum (dugo u) i pre četrdeset godina, kad sam bila završna godina na Kembridžu, regrutovala me je britanska služba bezbednosti. U rano proleće 1972, samo nedelju dana pre ispitnog roka, našla sam novog momka, istoričara po imenu Džeremi Mot. Bio je izvesnog staromodnog kova – koščat, velikog nosa i prevelike Adamove jabučice. Raščupan, pametan na neki suzdržan način i izuzetno ljubazan. Primitila sam već bila popriličan broj takvih. Delovalo je da su svi potekli iz jedne porodice i da su pristigli iz privatnih škola na severu Engleske gde su ih opskrbili istom odećom. To su bili poslednji ljudi na svetu koji su još nosili sakoe od haris-tvida s kožnim zakrpama na laktovima i obrubom na manžetnama. Saznala sam, mada ne od Džeremija, da se očekivalo da diplomira s najvišom ocenom i da je već objavio članak u naučnom žurnalu za studije o šesnaestom veku.

Ispostavilo se da je nežan i pažljiv ljubavnik, uprkos svojoj nesrećnoj preponskoj kosti pod ostrim uglom, koja mi je nanosila žestok bol prvi put. Izvinio se zbog toga, kao što bi to neko učinio zbog ludog, ali dalekog rođaka. Hoću da kažem da ga nije bilo naročito sramota. Stvar smo sredili tako što smo vodili ljubav s presavijenim peškirom između nas, rešenjem koje je, imala sam osećaj, često koristio i ranije. Bio je zaista obziran i vešt i mogao je da izdrži koliko god sam ja želela, i duže. Ali njegovi orgazmi bili su neuhvatljivi, uprkos mojim naporima, te sam počela da sumnjam da ima nešto što bi on želeo da govorim ili radim. Nije hteo da mi kaže šta. Ili, bolje rečeno, tvrdio je da nema šta da mi kaže. Nisam mu verovala. Želela sam da on ima neku tajnu i sramotnu želju koju samo ja mogu da mu ispunim. Želela sam učinim da taj dostojanstveni, uljudni čovek bude samo moj. Da li je želeo da me pljeska otpozadi ili da ja pljeskam njega? Da li je želeo da obuče moj donji veš? Ta misterija me je uzbuđivala kad nisam bila s njim i zbog nje mi je bilo još teže da prestanem da mislim na njega kad je trebalo da se usredsredim na matematiku.

Jednog popodneva početkom aprila, nakon seanse s presavijenim peškirom u Džeremijevom stanu, prelazili smo put kod stare Žitne pijace, ja u sumaglici zadovoljstva i bola usled njega, proisteklog iz istegnutog mišića u krstima, a on – pa, nisam bila sigurna. Dok smo hodali, pitala sam se da li da još jednom načnem tu temu. Bio je prijatan, ruku mi je celom težinom prebacio preko ramena dok mi je pričao o svom eseju o tajnom sudu Henrija VII. Ali ja sam bila ubeđena da se ne oseća ispunjeno. Učinilo mi se da to čujem u stegnutosti njegovog glasa, da osetim u njegovom nervoznom koraku. Danima dok smo vodili ljubav nije ga usrećio nijedan orgazam. Smetalo mi je što još nisam razumela zašto. Želela sam da mu pomognem i bila sam zaista znatiželjna. Mučila me je takođe misao da ga možda ne zadovoljavam.

Iznenada, iz jedne uličice, pojavi se pred nama Džeremijev mentor za istoriju, Toni Kanning. Kad nas je upoznao, stegao mi je ruku i zadržao je dugo, pomislila sam. Tek je bio zašao u pedesete, a ja sam znala samo ono što mi je Džeremi bio rekao – da je profesor,

nekadašnji prijatelj ministra unutrašnjih poslova, koji je večerao na njegovom koledžu. (Njih dvojica su se posvađala jedne noći zbog politike lišavanja slobode bez suđenja u Severnoj Irskoj.) Kaning je predsedavao Komisijom za istorijske spomenike i bio poverenik Britanskog muzeja. Napisao je izuzetno cenjenu knjigu o Bečkom kongresu.

On je bio od velikih i valjanih, od onih što su mi bili pomalo poznati. Takvi muškarci su nekad prolazili kroz našu kuću s vremena na vreme, da bi posetili mog oca, anglikanskog biskupa u jednom gradiću na istoku Engleske. Te grandiozne ličnosti išle su, naravno, na živce svima mlađim od dvadeset pet godina u doba nakon šezdesetih, ali meni su se zaista sviđale. Znali su da budu šarmantni, čak i duhoviti, a zbog daška cigara i brendija koji su ostavljali za sobom činilo se da je svet uređen i bogat. Sebe su veoma cenili, ali nisu delovali nepošteno i imali su, ili su odavali utisak da su imali, snažan smisao za javnu službu. Ozbiljno su shvatali svoja zadovoljstva (vino, hrana, ribolov, bridž itd.), a neki su se navodno borili u jednom zanimljivom ratu. Sećam se Božića u detinjstvu kad bi jedan ili dvojica njih dali mojoj sestri i meni novčanicu od deset šilinga. Pustite ove ljude da vladaju svetom! Bilo je i mnogo gorih.

Kaning je imao relativno neupadljive otmene manire, verovatno da bi se podudarali s njegovim skromnim javnim ulogama. Zapazila sam njegovu valovitu kosu, precizno razdeljenu, vlažne mesnate usne i mali usek nasred brade, koji mi se učinio ljupkim jer sam čak i na slabom uličnom osvetljenju uspela da vidim da mu nije bilo lako da se tamo obrije. Neukrotive crne dlake izbijale su iz vertikalnog žleba na koži. Bio je naočit čovek.

Kad je predstavljanje završeno, Kaning je postavio nekoliko pitanja o meni. Bila su ljubazna i sasvim nevina – o mojim studijama, koledžu Njunam, dekanu, koji je bio njegov dobar prijatelj, mom rodnom gradu, katedrali mog oca. Džeremi se umešao ćaskanjem, a onda ga je Kaning prekinuo da bi mu se zahvalio što mu je prosledio neke antisovjetske članke koje sam ja napisala za petparačke studentske novine *?Quis?* pošto sam otkrila Solženjicina.

U to doba razglabanje o nepočinstvima sovjetskog sistema bilo je uobičajeno za zapadne političare i pisce uredničkih tekstova u većini novina. Ali u kontekstu studentskog života i politike, to se smatralo pomalo neukusnim. Ako je CIA bila protiv komunizma, onda se o njemu moglo zasigurno i nešto dobro reći. Odbori Laburističke partije još su naginjali ka zverima kockastih vilica iz Kremlja i njihovim grozomornim poduhvatima, još su pevali „Internacionalu“ na godišnjim konferencijama, još slali studente na dobrovoljne razmene. U godinama Hladnog rata i binarnog razmišljanja, nije bilo uputno da se u pogledu Sovjetskog Saveza slažeš s američkim predsednikom koji vodi rat u Vijetnamu. Pošto sam to činila, izašla sam na loš glas.

Kaning se opet obratio meni. „Vraški dobri tekstovi, Serena. Zaista ste nadareni, draga moja. Hoćete li se baviti novinarstvom?“

Nisam znala da je Džeremi već pokazivao moje tekstove profesoru. *?Quis?* nije bio namenjen ozbiljnim čitaocima. Godila mi je hvala, ali bila sam premlada da bih znala kako da primim kompliment. Promrmljala sam nešto skromno, ali je to zazvučalo prezrivo, pa sam nespretno pokušala da se ispravim i sva se zbunila. Kaning se sažalio na mene i pozvao nas na čaj, a mi smo to prihvatili, odnosno Džeremi je prihvatio.

Stan mu je bio manji, neuredniji i haotičniji nego što sam očekivala i iznenadila sam se kad sam ga videla kako brljavi dok priprema čaj, tek dopola ispravši zdepaste šolje sa

smeđim mrljama i prolivši vrelu vodu iz prljavog električnog kuvala po papirima i knjigama. Ništa od toga nije se poklapalo s onim što ću kasnije saznati o njemu. Sedeo je za svojim radnim stolom, a mi u foteljama. Nastavio je da postavlja pitanja. Kao da se radilo o konsultacijama. Sad kad sam grickala njegove čokoladne biskvite fortnam-mejson, osećala sam se dužnom da mu pružim potpunije odgovore. Džeremi me je ohrabrivao i glupavo klimao glavom na sve što sam govorila. Profesor me je pitao za roditelje i kako je bilo odrastati „u senci katedrale“. Rekla sam, dovtljivo, pomislila sam, da nije bilo senke zato što je katedrala na severnoj strani naše kuće. Obojica su se nasmejala, pa sam se zapitala da li je moja šala podrazumevala nešto više od onog što sam razumela. Prešli smo na nuklearno oružje i pozive Laburističke partije na unilateralno razoružanje. Ponovila sam izraz koji sam negde prethodno pročitala – kliše, shvatila sam kasnije. Biće nemoguće „vratiti duha u bocu“. Nuklearnim naoružanjem valjalo je upravljati, a ne zabraniti ga. Toliko o mladalačkom idealizmu. Ja zapravo nisam ni imala određene stavove po tom pitanju. U nekom drugom kontekstu mogla sam da se zalažem za antinuklearnu frakciju. Poricala bih to onda, ali pokušavala sam da udovoljim, da dam prave odgovore, da budem zanimljiva. Dopadalo mi se kako se Toni Kaning naginje napred kad govorim. Ohrabivali su me njegov sitni osmeh odobravanja, koji je razvlačio, ali ne i razdvajao njegove punačke usne, i način na koji je govorio „Razumem“ i „Zaista“ kad god bih zastala.

Možda je trebalo da mi bude jasno gde to vodi. U majušnom, bujnom svetu studentskog novinarstva, obznanila sam se kao Hladna ratnica na obuci. Sad to deluje očigledno. Bio je to Kembridž, najzad. Gde drugo vrbovati špijune? Ali u to vreme taj susret mi nije mnogo značio. Krenuli smo bili u knjižaru, a umesto toga pili smo čaj sa Džeremijevim mentorom. Ništa tu nije bilo čudno.

Metode vrbovanja u to vreme su se menjale, ali samo malo. Zapadni svet je možda prolazio kroz postepen društveni preobražaj; mladi su možda mislili da su otkrili nov način razgovora; govorilo se da se stare barijere ruše iz temelja. Ali čuvena „ruka na ramenu“ i dalje se primenjivala, mada manje često, mada s manjim pritiskom. U univerzitetskom okruženju izvesni profesori i dalje su motrili na potencijalan materijal i prosleđivali imena za razgovor. Izvesni uspešni kandidati na ispitima iz Državne službe i dalje su se odvodili u stranu i pitali da li su razmišljali da pređu na „drugi“ osek. Poreklo je još bilo važno, a to što je Biskup – kako smo moja sestra i ja zvale svog oca – bio njegov deo, nije smetalo. Često je isticano koliko dugo je trebalo da se u slučajevima Berdžes, Maklin i Filbi odbaci pretpostavka da je osoba određene klase sklonija da bude odana svojoj zemlji od drugih. Uopšte, i ruka i rame su pripadali muškarcima. Neobično je bilo da se priđe ženi na taj često opisivani, ovekovečeni način. I iako je, strogo uzev, tačno da me je Toni Kaning na kraju vrbovao za MI5, njegovi motivi su bili složeni, a on nije imao zvanično ovlašćenje. Ako mu je bila važna činjenica da sam mlada i privlačna, trebalo je malo vremena da bih ja otkrila sav patos toga. (Sad kad ogledalo priča drugu priču, mogu to da kažem i završim s tim: bila sam stvarno *lepa*. Više od toga. Kako je Džeremi jednom napisao u retkom nesuzdržanom pismu, bila sam „u stvari zaista božanstvena“.)

Moja veza s Tonijem Kaningom trajala je nekoliko meseci. Prvo sam se istovremeno viđala i sa Džeremijem, ali krajem juna, odmah nakon završnih ispita, on se odselio u Edinburg da radi na doktoratu. Život mi je postao manje ispunjen mada me je još mučilo to

što nisam otkrila njegovu tajnu pre nego što je otišao i što nisam uspela da ga zadovoljim. Nekoliko nedelja kasnije, napisao je nežno, setno pismo da mi kaže da se zaljubio u violinistu kojeg je čuo kako svira Bruhov koncert jedne večeri u Ašer holu, mladog Nemca iz Diseldorfa s izuzetnim tonom, naročito u sporim stavovima. Zvao se Manfred. Naravno. Da sam bila malo staromodnijih pogleda na svet, pretpostavila bih, jer nekad su svi seksualni problemi muškaraca imali samo jedan razlog.

Džeremi je simpatično brinuo kako se osećam, čak mi je ponudio da doputuje i nađe se sa mnom kako bi mi sve objasnio. Odgovorila sam da mu čestitam i osetila zrelost što sam preuveličala svoje zadovoljstvo radi njegove dobrobiti. Takve veze bile su legalne tek pet godina i potpuna novost za mene. Rekla sam mu da nema potrebe da prelazi toliki put do Kembridža, da ću zauvek imati najdraže uspomene na naše zajedničke dane, da je on najdivniji muškarac i da jedva čekam da upoznam Manfreda jednog dana. Molim te da ostane u kontaktu. Do viđenja! Želela sam da mu zahvalim što me je upoznao s Tonijem, ali nisam videla u čemu bi bio smisao da izazovem sumnju kod njega. Niti sam rekla Toniju za njegovog bivšeg studenta. Svi smo znali koliko je trebalo da znamo da bismo bili srećni.

I bili smo. Naše sastajalište bila je jedna usamljena seoska kuća nedaleko od Beri Sent Edmondsa u Safoku. Skretalo se s pustog uskog puta na neupadljivu stazu koja je išla preko livade i završavala kod ivice prastare potkresane šume, a tamo se, napola sakrivena spletom glogovog grmlja, nalazila mala kapija od belih parmaka. Popločana staza vijugala je zaraslom seoskom baštom (vučike, trandavilje, džinovski mak) do teških hrastovih vrata prekrivenih zakovicama. Kad bi se ta vrata otvorila, ulazilo se u trpezariju, prostoriju s ogromnim kamenim pločama i gredama punim crvotočine napola utonulim u gips. Na suprotnom zidu nalazio se mediteranski prizor okrećenih kuća i čaršafa koji se suše na koptopcu za veš. Vodenim bojama ga je naslikao Vinston Čerčil, u Marakešu tokom pauze na konferenciji 1943. Nikad nisam saznala kako je dopao u Tonijevo vlasništvo.

Frida Kaning, trgovkinja umetninama koja je često putovala u inostranstvo, nije volela tu da dolazi. Žalila se na vlagu i smrad buđi, kao i mnoštvo obaveza u vezi sa vikendicom. Ispostavilo se da je smrad iščezavao čim bi se kuća zagrejala, a njen muž je bio taj koji je svršavao sve obaveze: ložio tvrdoglavi šporet rejbern i silom otvorao prozor u kuhinji, odvrtao ventil u kupatilu i izbacivao miševe s polomljenom kičmom iz zamki. Nisam ni morala da kuvam mnogo. Uprkos jezivom načinu na koji je kuvao čaj, Toni je mislio da je bogomdan za kuhinju. Kuvao je italijanska jela, naučena za četiri godine predavačkog angažmana na jednom institutu u Sijeni. Mučila su ga leđa, pa sam ja na početku svake posete prtila kese sa hranom i vinom preko dvorišta iz njegovog prastarog MGA-a parkiranog na livadi.

To leto je bilo pristojno po britanskim aršinima, a Toni je svečano određivao tok dani. Često smo ručali u senci prastare dunjarice u bašti. Kad bi završio s dremkom posle ručka, obično bi se okupao, a onda, ako bi bilo toplo, čitao u ležaljci razapetoj između dve breze. A ako bi bilo zaista vruće, ponekad bi mu išla krv iz nosa, pa je morao da leži na leđima u kući i drži flanel i kocke leda preko lica. Poneke večeri bismo išli na izlet u šumu, s bocom vina umotanom u čistu kuhinjsku krpu, vinskih čašama u kutiji od kedra i flašicom kafe. Bio je to počasn proforski sto *sur l'herbe*. Tacne, kao i šolje, stolnjak od damasta, porcelanski tanjiri, srebrni escajg i jedna rasklopiva stolica od aluminijuma i platna – sve sam nosila bez pritužbe. Nikad nismo išli daleko duž staza jer se Toni lako umarao. On je

uveče voleo da pušta operu na starom gramofonu i premda je zdušno objašnjavao likove i intrige u delima *Aida*, *Così fan tutte* i *L'Elisir d'Amore*, ti piskavi, žudni glasovi nisu mi mnogo značili. Začudno šuštanje i pucketanje otupele igle dok se nežno dizala i spuštala preko neravnina na ploču zvučali su kao eter, kroz koji nas mrtvi beznadežno dozivaju.

Jednog popodneva krajem avgusta otišli smo u šetnju po šumi. Često smo to radili, ali ovaj put Toni je skrenuo sa staze, a ja sam ga bespogovorno pratila. Probijali smo se kroz rastinje, pa sam pretpostavila da me vodi na neko tajno, njemu poznato mesto da bismo vodili ljubav. Lišće je bilo dovoljno suvo. Ali on je razmišljao samo o gljivama, vrganjima. Potisnula sam razočaranje i naučila štosove za prepoznavanje – pore, ne lamele; fin filigran na dršci; da nema mrlja kad prstom pritisneš meso. Te večeri je skuvao veliku šerpu jela koje je voleo da zove *porcini*, s maslinovim uljem, biberom, solju i pančetom, a jeli smo ga s grilovanom palentom i salatom uz crno vino barolo. Takva hrana je bila egzotična u Engleskoj sedamdesetih godina. Sećam se svega – oribanog borovog stola s ulubljenim nogarama blede zelenkastoplave boje, široke činije od fajansa pune skliskih vrganja, koluta palente što sija kao minijaturno sunce iz bledozelenog tanjira s ispucalom glazurom, prašnjave crne boce vina, zabiberene rukole u okrtnjenoj beloj časi i Tonija kako pravi preliv za tili čas tako što sipa ulje i cedi polovinu limuna pesnicom čak i dok, tako je delovalo, donosi salatu za sto. (Moja majka je spravljala svoje prelive za salatu u nivou očiju, kao industrijska hemičarka.) Toni i ja smo pojeli mnogo sličnih obroka za tim stolom, ali taj može da zameni sve druge. Kakva jednostavnost, kakav ukus, kakav svetski čovek! Te noći vetar je zaduval, a grana jednog jasena je tresnula i smandrljala se niz slamnati krov. Posle večere dolazilo je čitanje, zatim razgovor, doduše nakon vođenja ljubavi, a ono tek nakon još jedne čaše vina.

Kao ljubavnik? Pa jasno, ne onako energičan i neumoran kao Džeremi. I mada je Džeremi bio u dobroj formi za svoje godine, malo mi je bilo neprijatno prvi put kad sam vide-la šta pedeset četiri godine umeju da učine od tela. Sedeo je na ivici kreveta, sagnut da skine čarapu. Jadno, boso stopalo mu je izgledalo kao iznošena, stara cipela. Videla sam nabore mesa na nezamislivim mestima, čak i ispod njegovih ruku. Kako je čudno što mi, u toj iznenađenosti, brzo potisnutoj, nije sinulo da gledam u sopstvenu budućnost. Imala sam dvadeset jednu. Ono što je po meni bila norma – zategnuto, glatko, gipko – bila je prolazna posebnost mladosti. Za mene su stari bili druga vrsta, kao vrapci ili lisice. A šta bih sad dala da mi je opet pedeset četiri! Najveći organ na telu, koža, podnosi najveći teret – više ne pristaje starima. Visi s njih, s nas, kao preširoka školska uniforma. Ili pidžama. A pod određenom svetlošću, mada je to možda bilo od zavesa u spavaćoj sobi, Toni je imao neki žućkast izgled, kao stara knjiga u mekom povezu, u kojoj možeš da pročitaš o raznim nevoljama – operaciji kolena i slepog creva, ujedu psa, nezgodi na penjanju po stenama i katastrofi s tiganjem za doručkom u detinjstvu, koja ga je ostavila bez dela stidnih dlačica. S desne strane grudi prema vratu protezao se beli ožiljak od deset centimetara, čije poreklo nikad nije objasnio. Ali ako je i bio pomalo... štrokav, i ponekad podsećao na mog starog, izandalog među kod kuće u dvorištu katedrale, ipak je bio svetski, gospodski ljubavnik. Ophodio se uljudno. Razgaljivao me je način na koji me je skidao i prebacivao moju odeću preko svoje podlaktice, kao poslužitelj na bazenu, i kako je ponekad želeo da ga zajašim preko lica – što mi je bilo novo kao i salata od rukole, to poslednje.

Imala sam i neke primedbe. Umeo je da žuri u krevetu, da bude nestrpljiv da pređe na sledeću stvar – strasti njegovog života bili su piće i razgovor. Kasnije sam ponekad pomišljala da je sebičan, svakako stara škola, da juri vlastiti vrhunac, koji je uvek dosegao uz sipljiv uzvik. I previše opsednut mojim grudima, koje su onda bile divne, sigurna sam (neću vam dosađivati onim glupostima poput čvrste, okrugle, nestašne), ali nekako nije bilo u redu da čovek Biskupovih godina bude tako obuzet na gotovo infantilni način, da praktično sisa uz neki čudan cvileći zvuk. On je bio od onih Engleza što su ih otrgli od majke u sedmoj godini i odveli u zatupljujući egzil internata. Nikad nisu ni sagledali štetu, ti jadnici; samo je proživljavaju. Ali to su bile sitne pritužbe. Sve je bilo novo, avantura koja je potvrdila da sam i ja svetska žena. Stariji znalac me je obožavao. Ja sam mu sve opraštala. I volela sam te jastučaste usne. Divno se ljubio.

No, najviše mi se dopadao kad se ponovo obuče, kad ponovo napravi svoj fini razdeljak (koristio je ulje za kosu i čelični češalj), kad je opet postajao velik i važan dok me smeštao u fotelju, spretno vadio čep iz pino griđa i savetovao me šta da čitam. I bilo je nešto što sam otad primetila tokom godina: taj planinski venac što razdvaja nagog i obučenog muškarca. Dva čoveka s jednim pasošem! Ali opet, skoro da nije bilo važno, sve je bilo jedno – seks i kuvanje, vino i šetnje, razgovor i rad.

Ta kuća je bila jedino mesto gde smo se vidali. Kembridž je suviše ličio na selo; Tonija su svi suviše dobro poznavali tamo. Morala sam da pešačim s putnom torbom do dalekog dela grada na obodu stambene zone i da ga čekam pod nadstrešnicom autobuske stanice da naiđe svojim razdrndanim sportskim automobilom. Trebalo je da bude kabriolet, ali su metalni delovi harmonike koji su podupirali vrh platna bili suviše zardali da bi se sklopili. Taj stari MGA imao je unutrašnje svetlo na hromiranom nosaču i treperave brojčanike. Odisao je motornim uljem i vrelinom trenja, verovatno isto kao što bi spitfajer iz četrdesetih to činio. Osećalo se kako topli, limeni pod vibrira pod nogama. Zadovoljstvo je bilo istupiti iz reda za autobus, pod pogledima mržnje običnih putnika dok sam se pretvarala iz žabe u princezu i saginjala se da se uvučem pored profesora. Kao da ležeš u krevet, pred svima. Tutnula sam torbu u majušni prostor iza sebe i osetila kako se ispucala koža na sedištu lagano lepi za svilu moje bluze, one koju mi je bio kupio u robnoj kući Liberti, kad sam se nagnula da primim poljubac.

Kad sam završila s ispitima, Toni je saopštio da on preuzima brigu o mom čitanju. Dosta više s romanima! Zaprepašćivalo ga je moje nepoznavanje „istorije našeg ostrva“, kako je govorio. Imao je pravo. Nisam učila istoriju još od četrnaeste godine. Bila sam blagoslovena privilegovanim obrazovanjem, ali su Aženkur, božansko pravo kraljeva i Stogodišnji rat bile samo puke fraze za mene. Sama reč „istorija“ zazivala je sumoran niz prestola i ubilačkih klerikalnih sporova. Ali prepustila sam se mentorstvu. Materija je bila zanimljivija od matematike, a spisak lektire koji mi je Toni dao kratak – Vinston Čerčil i Dž. M. Trelveljan. Ostatak će mi prepričati on.

Prvi čas je održan u bašti pod dunjaricom. Naučila sam da je od šesnaestog veka temelj engleske, zatim britanske, politike u Evropi bila težnja za ravnotežom među silama. Trebalo je da čitam o Bečkom kongresu 1815. Toni je uporno tvrdio da je ekvilibrijum među nacijama temelj zakonitog međunarodnog sistema mirne diplomatije. Ključno je bilo da

te nacije drže jedna drugu u šahu. Kao savremeni primer dao je vlastito olakšanje kad je čuo da su Sovjeti, čiju je imperiju inače mrzeo, najzad odlučili da naprave nuklearno oružje.

Često sam čitala svoje štivo posle ručka dok je Toni dremao. U početku se divio brzini mog čitanja. Dve stotine strana za dva sata! Onda sam ga razočarala. Nisam mogla jasno da mu odgovorim na pitanja – nisam pamtila podatke. Naterao me je da se vratim Čerčilovoj verziji Slavne revolucije, ispitivao me, teatralno gundao – „Ti si kao prokleta sito!“ – terao me da čitam ponovo, postavljao dodatna pitanja. Ti usmeni ispiti odigrali su se tokom šetnji po šumi i uz vino nakon obroka koje je kuvao. Prvo sam prezirala njegovu upornost. Želela sam da budemo ljubavnici, ne učitelj i učenica. Ljutila sam se na njega kao i na sebe kad nisam znala odgovore. A onda, nekoliko mrzovoljnih sesija kasnije, počela sam da osećam neki ponos, i to ne samo zbog svog napretka. Počela sam da primećujem samu priču. Zar nije Engleska krajem sedamnaestog veka bila najslobodnije i najrazdornije društvo koje je svet ikad video? Zar nije englesko prosvetiteljstvo bilo značajnije od francuskog. Nije li bilo tačno da je Engleska trebalo da se bori protiv katoličkog despotizma na Kontinentu? A mi smo, dakako, sad bili baštinici te slobode.

Bila sam povodljiva. Obučavana sam za svoj prvi razgovor s obaveštajnom službom, zakazan za kraj septembra. Toni je imao predstavu o tipu Engleskinje koji su želeli da angažuju ili koji bi on želeo, a brinuo je da će me usko obrazovanje osujetiti. Verovao je, pogrešno, kako se ispostavilo, da će mi jedan njegov stari student biti u komisiji. Tražio je da svakodnevno čitam neke novine, pod čim je, naravno, podrazumevao *Tajms*, koji je u to doba još bio ugledno javno glasilo. Nisam se mnogo zamajavala sa štampom pre toga i nikad nisam bila čula za uvodnik. To je, navodno, bilo „žila kucavica“ svakih novina. Divila sam se onim pompeznim i nadmenim proglasima o pitanjima od javnog značaja. Sudovi su bili donekle nejasni i nikad se nisu libili da se pozovu na Tacita i Vergilija. Kakva zrelost! Smatrala sam da je svaki od tih anonimnih pisaca mogao da bude predsednik celog sveta.

A šta je u to vreme bilo značajno? U uvodnicima, svečane zavisne rečenice kružile su eliptično oko svojih blistavih glavnih glagola, ali na stranicama posvećenim pismima čitalaca niko nije bio ni u kakvoj dilemi. Planete su bile u neskladu, a pisci pisama su znali u dubini svojih uznemirenih duša da zemlja tone u očaj, bes i očajnu samošetetu. Ujedinjeno Kraljevstvo podleglo je, jedno pismo je saopštavalo, ludilu *akrasije* – što je, podsetio me je Toni, bila grčka reč za delovanje suprotno vlastitim uverenjima. (Zar nisam pročitala Platonovu *Protagoru*?) Korisna reč. Pribeležila sam je. Ali nije bilo vlastitih uverenja, ničega nasuprot čemu bi se delovalo. Svi su poludeli, kako su svi govorili. Arhaična reč „nedaća“ često se koristila tih burnih dana, uz inflaciju koja je izazivala štrajkove, dogovore o plati koji su podsticali inflaciju, ograničene menadžere što tuku dve boce uz ručak, džangrizave sindikate ustaničkih težnji, slabu vladu, nedostatak energije i restrikcije struje, skinhede, prljave ulice, probleme u Irskoj, nuklearke. Propast, propadanje, pad, potmula neefikasnost i apokalipsa...

Među omiljenim temama pisama *Tajmsu* bili su rudari i sve veća opasnost zbog „stanja radnika“. Pismo jednog penzionisanog kontraadmirala kazalo je da država podseća na zardali bojni brod probušen ispod linije gaza. Toni je pročitao to pismo za doručkom i bučno mlatio njegovim primerkom preda mnom – novinski papir je bio šušketav i glasan u to vreme.

„Bojni brod?“, besneo je. „Nije čak ni korveta. Ovo je prokleti čamac koji tone!“

Ta godina, 1972, bila je tek početak. Kad sam ja počela da čitam novine, peto vladino vanredno stanje bilo je još mesecima pred nama. Verovala sam tome što čitam, ali delovalo mi je daleko. Kembriđ mi je izgledao gotovo isto, kao i šume oko seoske kuće Kaningovih. Uprkos mojim časovima istorije, imala sam osećaj da nemam udela u sudbini nacije. Posedovala sam jedan kofer odeće, manje od pedeset knjiga i neke predmete iz detinjstva u mojoj sobi kod kuće. Imala sam ljubavnika koji me je obožavao, kuvao za mene i nikad nije pretio da će ostaviti ženu. Imala sam jednu obavezu, razgovor za posao – za nekoliko nedelja. Bila sam slobodna. Pa šta sam onda radila kad sam se prijavila da pomognem održavanje bezbednosti te zanemoćale države, tog bolesnika Evrope? Ništa, ništa nisam radila. Nisam znala. Ukazala mi se prilika i ja sam je zgrabila. Toni je to želeo, a ja nisam imala mnogo drugih obaveza. Pa zašto da ne?

Još sam se, sem toga, smatrala odgovornom prema roditeljima, a njima je bilo drago kad su čuli da razmišljam o državnoj službi. Majka je želela da zna zašto se nisam vratila da živim kod kuće nakon završnih ispita, pa sam joj rekla da me jedan ljubazan, stariji mentor priprema za razgovor. Zvučalo je logično, dakako, da iznajmim jeftinu sobicu pored parka Džizus grin i „padam s nogu od posla“, čak i vikendom.

Moja majka bi možda i izrazila određenu skepsu u vezi s tim planom da joj moja sestra nije skrenula pažnju upavši u nevolju tog leta. Lusi je uvek bila glasnjija, ratobornija i sklonija riziku od mene, i bila je pod daleko većim uticajem slobodarskih šezdesetih dok su se one vukle prema narednoj deceniji. Ona je bila prva osoba koju sam ikad videla da nosi „odsečene“ farmerke. Opusti se, Serena, budi slobodna! Hajde da putujemo! Prihvatila je hipi kulturu upravo kad je ova izlazila iz mode, ali tako je to bilo u provincijskim trgovačkim gradovima.

Tog jula, po povratku sa svojih putovanja, Lusi je kao putnicu bez vozila na trajektu Kale–Dover presreo carinik ili, preciznije, njegov pas, zalajani tragač iznenada uznemiren aromom njenog ranca. Unutra, umotan u neoprane majice i slojeve plastike da spreče pse da ga nađu, nalazio se paket od 250 grama turskog hašiša. A unutar Lusi, mada je i on bio neprijavljen, embrion u razvoju. Identitet oca bio je nepoznat.

Majka je morala da posveti dobar deo svakog dana u sledećih nekoliko meseci četvostrukom zadatku. Prvi deo je bio da se Lusi izbavi zatvora, drugi da njena priča ne dospe u novine, treći da spreči da je pošalju van Mančestera, gde je bila druga godina medicine, i četvrti, nakon nevelike agonije, da uredi prekid trudnoće. Koliko sam ja mogla da vidim u poseti povodom krize (Lusi je mirisala na pačuli i jecala dok me je stezala preplanulim rukama), Biskup je bio spreman da pogne glavu i prihvati sve što su mu nebesa namenila. Ali majka je već sve uzela u svoje ruke, žustro je aktivirala mreže koje se od svake katedrale iz dvanaestog veka protežu na lokalnom i nacionalnom nivou. Sve je to bilo, uveravala me je majka, „i te kako naporno“, a najviše od svega abortus, medicinski gledano rutina, ali krajnje neprijatan, na Lusino iznenađenje. Na kraju je dobila šest meseci uslovno, ništa se nije pojavilo u štampi, a jedan rektor mančesterskog univerziteta, ili neka slična veličina, dobio je uverenja o podršci mog oca u vezi s nekim tajanstvenim pitanjem na predstojećem sinodu. Sestra se vratila na studije u septembru. Dva meseca kasnije, napustila je fakultet.

Tako su mene ostavili na miru tokom jula i avgusta da se izležavam po Džizus grinu, čitam Čerčila, dosađujem se, čekam vikend i pešačenje do autobuske stanice na obodu grada. Neće dugo vremena proći pre nego što leto '72. ustoličim kao zlatno doba u svom sećanju, kao dragocenu idilu, ali zadovoljstva su postojala samo od petka do nedelje uveče. Ti vikendi su bili produžena predavanja o tome kako se živi, kako i šta jede i pije, kako se čitaju novine i brani vlastiti stav u raspravi i kako se „secira“ knjiga. Znala sam da mi predstoji razgovor za posao, ali nikad mi nije palo na pamet da se zapitam zašto se Toni toliko trudi oko mene. Da jeste, verovatno bih pomislila da su takvi znaci pažnje deo koji se podrazumeva kad si u vezi sa starijim muškarcem.

Ta situacija, naravno, nije mogla da potraje i sve se raspalo tokom burnih pola časa pored jednog prometnog glavnog puta, dva dana pre mog zakazanog razgovora u Londonu. Precizan sled događaja je vredan beleženja. Bila je neka bluza od svile, ona što sam je već pomenula, koju mi je Toni kupio početkom jula. Dobro ju je izabrao. Volela sam kako je iz nje izbijala skupoća u toplim večerima, a Toni mi je nekoliko puta rekao da mu se dopada njena jednostavna ležernost na meni. Dirnuo me je. On je bio prvi muškarac u mom životu koji mi je kupio komad odeće. Sponzor. (Mislim da Biskup nikad nije bio u prodavnici.) Staromodan je bio taj poklon, s primesom kiča i užasno devojački, ali svideo mi se. Kad sam nosila tu bluzu, bila sam u njegovom zagrljaju. Svetloplave reči na etiketi ispisane krasnopisom delovale su naglašeno erotično – „DIVLJA SVILA PRATI RUČNO“. Na okovratniku i manžetnama se nalazio niz *broderie anglaise*, a dva nabora na ramenima povezivala su dva mala suvratka na leđima. Taj poklon je bio svojevrсно obeležje, čini mi se. Kad je trebalo da se vratimo iz seoske kuće, ja bih je ponela u svoju sobu, oprala je u umivaoniku, ispeglala i složila tako da bude spremna za sledeću posetu. Kao i ja.

Ali tom prilikom, sredinom septembra, bili smo u spavaćoj sobi i ja sam pakovala stvari, kad je Toni prekinuo svoju priču – pričao je o Idiju Aminu, o Ugandi – da bi mi rekao da bacim bluzu u korpu za veš s nekom njegovom košuljom. To je imalo smisla. Uskoro je trebalo da se vratimo, a kućna pomoćnica, veoma diskretna gospođa Travers, doći će narednog dana da se pobrine za sve. Gospođa Kaning je otišla u Beč na deset dana. Zapamtila sam dobro taj trenutak jer mi je predstavljao veliko zadovoljstvo. Činjenica da je naša ljubav rutina, da se podrazumeva, s bliskom budućnošću merenom na tri ili četiri dana, bila je utešna. Često sam bila usamljena na Kembridžu dok sam čekala Tonijev poziv na uslužnom telefonu u hodniku. U prolaznom trenutku nečeg nalik supružničkom pravu, podigla sam poklopac od pruća, bacila bluzu preko njegove košulje i prestala da razmišljam o tome. Ubacila sam stvari u auto.

Nazad u Džizus grinu, četiri dana su bila prošla, a još ništa nisam čula. Pokorno sam čitala Akte o radu u fabrikama i Zakone o kukuruzu i proučavala novine. Viđala sam neke prijatelje koji su bili u prolazu, ali nikad nisam odlazila dalje od telefona. Petog dana, otišla sam na Tonijev koledž, ostavila poruku kod portira i požurila kući, zabrinuta da bih mogla propustiti njegov poziv. Nisam mogla da ga zovem – moj ljubavnik se pobrinuo da mi ne da svoj kućni broj. Nazvao je te večeri. Glas mu je bio ravan. Bez pozdrava mi je naložio da budem na onoj autobuskoj stanici sutra ujutro u deset. Bila sam na pola svog plačnog pitanja kad je prekinuo vezu. Naravno da te noći nisam mnogo spavala. Neverovatno je i zamisliti da sam ležala budna i brinula o *njemu*, kad je trebalo da znam u svojoj blesavoj duši da ću ja dobiti korpu.

U zoru sam se okupala i namirisala. U sedam sam već bila spremna. Kakva budala puna nade – u torbu sam spakovala donji veš koji je voleo (crni, naravno, i purpurni) i patike za šetnju po šumi. Na stanici sam bila pre devet i dvadeset pet, zabrinuta da će on poraniti i razočarati se ako me tamo ne zatekne. Došao je oko deset i petnaest. Otvorio je suvozačka vrata i ja sam se uvukla unutra, ali nije bilo poljupca. Umesto toga držao je obe ruke na upravljaču i naglo krenuo od ivičnjaka. Vozili smo se petnaestak kilometara, ali nije mi se obraćao. Zglavci na šakama su mu pobeleli od stiska i gledao je samo napred. O čemu se radilo? Nije hteo da mi kaže. A ja sam poludela, prestravljena zbog toga kako je vitlao svoj mali automobil preko kolovoznih traka, preticao nesmotreno na uzvišenjima i u krivinama, kao da je hteo da me upozori na buru što sledi.

Okrenuo je nazad prema Kembridžu na kružnom toku i skrenuo na jedno odmorište pored autoputa, mesto pod prljavom travom masnom od ulja, s kioskom na pohabanoj goloj zemlji, u kojem su se prodavale viršle i pljeskavice vozačima kamiona. U to vreme ujutro, štand je bio pod kopcima i katancem i niko drugi se nije parkirao tamo. Izašli smo napolje. Bio je najgori mogući dan s kraja leta – sunčan, vetrovit i prašnjav. S desne strane nam se pružao široko razuđeni red sasušenih mladica platana, a s njegove druge strane saobraćaj je cvileo i tutnjao. Kao da smo bili pored trkačke staze. Odmorište je bilo dvesta metara dugo. Krenuo je duž njega, a ja sam mu išla sa strane. Da bismo razgovarali, morali smo da vičemo.

Prvo što je rekao bilo je: „Tvoj mali trik nije uspeo.“

„Kakav trik?“

Brzo sam premotala nedavnu prošlost. Pošto nije bilo nikakvog trika, najednom sam se ponadala da je došlo do jednostavnog nesporazuma koji ćemo izgladiti za nekoliko sekundi. Možda ćemo se smeјati tome, čak sam pomislila. Možda ćemo voditi ljubav pre podneva.

Stigli smo do tačke gde se odmorište spajalo s putem. „Da raščistimo“, rekao je, a oboje smo stali. „Nikad nećeš stati između Fride i mene.“

Okrenuo se ponovo prema automobilu, a ja sam ga pratila. „Kakav košmar.“ Pričao je sam sa sobom.

Dovikivala sam ga kroz buku. „Toni. Reci mi!“

„Zar nisi zadovoljna? Sinoć smo se posvađali kao nikad za ovih dvadeset pet godina. Zar nisi srećna zbog svog uspeha?“

Čak i ja, neiskusna, pometena i užasnuta kakva sam bila, mogla sam da osetim apsurdnost toga. Nameravao je da mi kaže na svoj način, pa sam začutila i čekala. Otkoračali smo do njegovog automobila i zatvorenog kioska. S desne strane nam je ležala živica od visokog prašnjavog gloга. Veselo šareni omoti slatkiša i kesice čipsa zakačili su se za trnovite grane. Bio je tu i iskorišćen kondom, smešno izdužen, bačen u travu. Odlično mesto da okončaš vezu.

„Serena, kako si mogla da budeš tako glupa?“

I jesam se osećala glupo. Zastali smo ponovo i drhtavim glasom koji nisam mogla da kontrolišem rekla sam: „Ja zaista ne razumem.“

„Želela si da nađe tvoju bluzu. E pa, našla je tvoju bluzu. Mislila si da će pobesneti i bila si u pravu. Mislila si da možeš da rasturiš moj brak i useliš se, ali si pogrešila.“

Ta nepravda me je ophrvala i bilo mi je teško da pričam. Negde odmah iza i iznad korena jezika, grlo mi je počelo da se steže. U slučaju da bude suza, brzo sam se okrenula. Nisam želela da ih vidi.

„Naravno, mlada si i sve to. Ali treba da te je sramota.“

Smučio mi se moj kreštavi, molećivi glas kad sam ga povratila. „Toni, ti si rekao da je stavim u korpu za veš.“

„Ma daj, molim te. Znaš da tako nešto nisam rekao.“

Rekao je to nežno, gotovo s ljubavlju, kao brižan otac, kojeg ću uskoro izgubiti. Trebalo je da se svađamo, gore nego on sa Fridom. Trebalo je da se zaletim u njega. Ali, nimalo prikladno, samo što nisam počela da plačem, a bila sam odlučna da to ne radim. Ne plačem lako, a kad to činim, želim da budem sama. Ali taj nežni, baršunasti glas autoriteta me je pogodio. Bio je tako samouveren i prijatan da sam mu skoro poverovala. Već sam osetila da neću moći da izmenim njegovu sećanje na prethodnu nedelju ili da ga sprečim da me otera. Znala sam, takođe, da sam u opasnosti da se ponašam kao da sam kriva. Kao lopov u prodavnici što plače s olakšanjem kad ga uhvate. Tako nepošteno, tako beznađežno. Nisam mogla da izložim svoje argumente. Oni sati čekanja pored telefona i besane noći su me upropastili. Zadnji deo grla mi se i dalje stezao, a pridružili su mu se i drugi mišići na vratu, vukli mi usne, pokušavali da ih razvuku preko zuba. Nešto je htelo da pukne, ali nisam mogla to da dozvolim, ne pred njim. Ne kad je bio tako u krivu. Jedino kako sam mogla da se suzdržim i sačuvam dostojanstvo bilo je da ćutim. Ali očajnički sam želela da govorim. Morala sam da mu kažem kako je nepravedan, kako je stavio sve između nas na kocku zbog omaške u sećanju. Bila je to jedna od onih dobro poznatih prilika kad mozak hoće jedno, a telo drugo. Kao kad ti je do seksa na ispitu ili kad ti je muka na venčanju. Što sam se više borila da savladam osećanja, više sam sebe mrzela, a on je postajao sve tiši.

„To je bilo nečasno, Serena. Mislio sam da si bolja. Nije mi lako ovo što ću reći, ali duboko sam razočaran.“

Nastavio je tako dok sam ja stajala okrenuta leđima. Kako mi je verovao, ohrabrivao me, polagao nade u mene, a ja sam ga izneverila. Mora da mu je bilo lakše, budući da mi je pričao u potiljak, da me ne gleda u oči. Počinjala sam da sumnjam da se ne radi o prostoj grešci, uobičajenoj nevolji sa sećanjem kod jednog zauzetog, važnog, postarijeg čoveka. Mislila sam da sve vidim dovoljno jasno. Frida se bila vratila ranije iz Beča. Iz nekog razloga, možda zbog lošeg predosećaja, otišla je do kuće na selu. Ili su otišli zajedno. U spavaćoj sobi je bila moja oprana bluza. Onda je usledila scena, u Safoku ili u Londonu, i njen ultimatum: otarasi se devojke ili marš. Toni je doneo razumljivu odluku. Ali evo u čemu je poenta. Načinio je i jedan drugi izbor. Izabrao je da se prikaže kao žrtva, kao ogrešeni, prevareni, pravedno gnevni. Ubedio je sebe da mi ništa nije rekao o korpi za veš. To sećanje je izbrisao, s razlogom. Ali sad više i nije znao da ga je već izbrisao. Nije se čak ni pretvarao. Zaista je verovao u svoje razočaranje. Stvarno je mislio da sam uradila nešto nepošteno i zlobno. Štitio se od zamisli da je imao izbora. Slab, samoobmanljiv, pompezan? Sve to, ali pre svega, nesposoban da *rezonuje*. Počasni profesorski sto, monografije, vladini odbori – besmisleno. Rezonovanje ga je izdalo. Kako sam ja videla, profesor Kaning je patio od užasnog intelektualnog poremećaja.

Tražila sam maramicu po uskom džepu farmerki i izduvala nos uz tužno trubljenje. I dalje nisam imala poverenja u sebe da progovorim.

Toni je govorio: „Znaš do čega sve ovo mora da dovede, zar ne?“

I dalje svojim prigušenim glasom u terapijskom režimu. Klimala sam glavom. Tačno sam znala. Svejedno mi je rekao. Dok je to činio, posmatrala sam kombi kako naglo staje uz vešto proklizavanje na šljunku pored kioska. Pop muzika je glasno svirala u kabini. Mladić s kosom vezanom u rep u bubnjarskoj majici koja mu je otkrivala mišićava preplanule ruke izađe napolje i baci dve velike plastične vreće pune zemički za pljeskavice na tlo pored kioska. Zatim je otišao, uz tutnjavu i oblak plavog dima, koji je vetar naneo pravo na nas. Da, i ja sam bila odbacivana, kao zemičke. Iznenada sam shvatila zašto smo tu, na tom odmoristu. Toni je očekivao scenu. Nije je želeo na ulici u Kembridžu ili u svom malom automobilu. Kako da izbaci histeričnu devojkicu sa suvozačkog sedišta? Zašto onda ne tu, odakle može da se odveze i ostavi me da stopiram nazad do grada?

Zašto to da podnosim? Krenula sam od njega prema automobilu. Znala sam šta moram da uradim. Da se pobrinem da oboje ostanemo na odmoristu. Ako silom ostane u mom društvu još sat vremena, možda će doći pameti. Ili neće. Nije bilo važno. Imala sam plan. Dohvatila sam vozačka vrata, otvorila ih i izvadila ključeve iz brave. Ceo njegov život na pozamašnoj alki, dug muževni niz proizvoda Čaba, Banama i Jejlza, ključeva od kancelarije, kuće, druge kuće, poštanskog sandučeta, sefa, drugog automobila i svih onih delova njegovog postojanja koje je sakrio od mene. Zamahnula sam rukom da ih sve bacim preko glogove živice. Ako bude i uspeo da uđe unutra, neka ide po polju četvoronoške između krava i gomila govana i traži svoje ključeve do kraja života dok ja posmatram.

Nakon tri godine igranja tenisa u Njunamu, moj hitac je trebalo da bude prilično snažan. Ali nisam uspela da ga izvedem. Ruka mi je bila na krajnjoj granici zamaha kad sam osetila kako mi se njegovi prsti svijaju oko zgloba i stežu ga. Oduzeo mi je ključeve za nekoliko sekundi. Nije bio grub, a ja se nisam borila. Gurnuo me je u stranu i ušao u auto bez reči. Dovoljno je bio rekao, a sem toga, ja sam upravo potvrdila njegova najgora očekivanja. Bacio mi je torbu na zemlju, zalupio vrata i pokrenuo motor. Sad kad mi se glas vratio, šta sam rekla? Ponovo sam bila patetična. Nisam želela da ode. Dovikivala sam glupavo kroz platnenu krov automobila: „Toni, nemoj više da se praviš da ne znaš istinu.“

Kakva budalaština. Naravno da se nije pravio. Upravo u tome je i bila njegova nesposobnost. Zaturirao je motor dva puta, u slučaju da poželim da kažem nešto što je trebalo nadjačati. Onda je krenuo napred – prvo polako, zabrinut možda da bih se mogla baciti na automobil ili pod točkove. Ali ja sam samo stajala kao tragična budala i gledala ga kako odlazi. Videla sam kako mu se pale stop-svetla kad je usporio da se uključi u saobraćaj. Zatim je otišao i to je bio kraj.

Dva dana kasnije, otišla sam na razgovor i primili su me. Toni Kaning me je usmerio ka mojoj karijeri, ali njega više nikad nisam videla.

(S engleskog preveo Igor Cvijanović)